

A nemi egyenlőség felé

Szerző: Dr. Horváth Balázs, egyetemi docens / Széchenyi István Egyetem

12 000 évvel ezelőtt a mezőgazdasági forradalom révén az egyenlőtlenség az élet számos területén megjelent vagy megerősödött, ekkortól vált nyilvánvalóvá a férfiak uralma és a nők alávetettsége is. Az ókori Közel-Keleten és a mediterráneumban a feleség a férj tulajdonának számított, akit az büntetlenül megölhetett, ha házasságtörésen ért. A nők jogilag lányként apjuk, asszonyként férjük gyámsága alá tartoztak. Szólón idején sötétedés után az utcára nem léphettek, lakomákon nem vettek részt, hiányukat a direkt erre kiképzett – és a tanulatlan háziasszonyokkal szemben kiválóan művelt – hetérák pótolták. A nők a közéletben alig kaptak szerepet, az többnyire a férfiak számára volt fenntartva [Lőrinc, 1997].

Az Egyesült Államokban a gyengébb nem jogainak előtérbe kerülése 1848-ban kezdődött a Seneca Falls-i egyezmény aláírásával. A következő hetven évben elismerték a jogukat a szavazásra, a házasságon belüli tulajdonra, a válásra és az oktatásra [Pinker, 2011]. 1973 és 2008 között mintegy 80%-kal csökkent a nemi erőszak gyakorisága az országban [nagyobb ütemben, mint a gyilkosságoké], nők tömegei kerültek befolyásos pozíciókba, önálló jogi státuszt kapott a családon belüli erőszak, és a feleségek a férj által veréssel már nem voltak büntethetők. Ilyen esetek ugyan továbbra is előfordulnak, de számuk 1993 és 2005 között majdnem a harmadára csökkent az USA-ban [a férfiakkal szembeni pedig a kétharmadára]. A jelenség ráadásul globális, bár az egyes országok pillanatnyi helyzete és a változás tempója is különböző [és az amerikaiaknál legtöbbször rosszabb, ill. lassúbb] [Pinker, 2011]. Az elmondottak alapján indokoltnak tűnhet a progresszivisták elégedettsége, amellyel a női jogok alakulását figyelik, és a büszkeség, amivel a messzi múltba tekintenek vissza. Ez azonban legfeljebb csak akkor lehet indokolt, ha a nem túl távoli múltról van szó. A gyűjtőgető-vadászó kultúrákban ugyanis, ami tíz-tizenkétezer évvel ezelőttig fajunk kizárólagos életformája volt, korántsem volt ilyen alárendelt a nők helyzete. Ennek egyik oka, hogy a legtöbb ismert nép élelmének legnagyobb része a gyűjtőgető nők munkájából származott [nem pedig a férfiak vadászatából], és ebből a férfiakéhoz hasonló társadalmi megbecsültség következett. A busmanoknál például a nők az 56%-át, míg a férfiak csak

a 44%-át teremtik elő a csoport táplálékának. A nők a szerelemben sem maradtak passzívok, elhagyhatták a férjüket [a busmanoknál a válásokat általában ők kezdeményezték] és kereshettek újat [a busmanoknál a fiatal nők válogathattak a férjjelöltek között], de a „szinglinek” maradás mellett is dönthettek. Fontosságuknak tudatában is voltak, és ha kellett, jogaiknak nyelvel, erővel, végső esetben másik csoporthoz költözéssel szereztek érvényt. Ezek közül az egyik többnyire elég volt ahhoz, hogy sikeresen kivívják, amit eredetileg akartak [Leacock, 1998; Lee, 1979]. A busmanoknál a nők fontossága és az általuk viselt rang abban is megmutatkozik, hogy jelentős szerepet vállalnak a közös döntések meghozatalában. Ebbéli szerepük valószínűleg még nagyobb, mint más természeti népeknél, és sokkal nagyobb, mint a mezőgazdálkodást folytató vagy az ipari társadalmakban. Gyakran kifejtik véleményüket a csoportmegbeszéléseken, bár ritkábban a férfiaknál, akikhez a közös vitákban elhangzó felszólalások, érvek kétharmada köthető.

A hadza nők szintén meglehetősen függetlenek, önállóan képesek önmaguk és gyerekeik ellátására, és nincsenek okvetlenül rászorulva a férjük gondoskodására. Ráadásul saját rokonai körében élnek, ami a férjüktől való függetlenségüket tovább növeli [Marlowe, 2010]. A Kongó-medencei pigmeusok társadalmában a férfiak és a nők feladatköre különböző, mindenkinek megvannak a nemükhöz szabott feladatai, de ez nem akadályozza meg őket abban, hogy mindkettőt egyformán nagyra becsüeljék. Korábban a két nem képviselői állítólag külön csoportokban éltek, a férfiak vadászatból és mézgyűjtésből, a nők halászatból és jamszgyűjtésből tartották fenn magukat. A nők ma is önállóan képesek ellátni magukat élelemmel és minden egyébvel, amire szükségük van. A férfiak pedig ma sem rendelkeznek ellenőrzéssel a nők munkája vagy annak eredménye felett, nem adhatnak férjhez senkit saját akarata ellenére, és ha egy nő valóni akar, elhagyhatja a férjét anélkül, hogy bárki engedélyét beszerezné hozzá. Az ilyen fokú függetlenség az egyenlőség feltétele. Egyik ember a másik felett csak akkor rendelkezhet hatalommal, ha módjában áll megvonni tőle olyan alapvető forrásokat, mint amilyen az élelem, a hajlék vagy a nemi partner. A pigmeus férfi-

Dr. Mae Carol Jemison amerikai orvos űrhajós.
Az első afroamerikai nő a világűrben.

aknak ezek közül egyikre sincs lehetőségük. Ha egy pigmeus férfi mégis erőszakosan lépne fel feleségével szemben, a csoport nőtagjai messzemenően kiállnak a feleség mellett, és ha kell, ellenállást tanúsítanak [Hewlett, 2014]. A nemi egyenlőség az antropológiai bizonyítékok szerint a legtöbb ismert természeti népre jellemző. Margaret Ehrenberg szerint a gyűjtőgető-vadászó társadalmakban mindenkinek azonos joga van javaslatokkal előhozakodni, mindenki javaslatát ugyanolyan figyelemmel hallgatják meg, és bárki bármely szituációban úgy dönthet, ahogy neki tetszik. Ez férfiakra és nőkre egyaránt érvényes. Harminckét gyűjtőgető-vadászó társadalom alapján egy újabb vizsgálat ugyanezt állapította meg. De mint minden szabály alól, ez alól is van kivétel. Léteznek beszámolók olyan természeti népekről, ahol a nőkkel rosszul bánnak, de ezek egyrészt tényleg kivételes esetek, másrészt külön vizsgálatot érdemelne, valóban gyűjtőgető-vadászókról van-e szó, illetve hogy társadalmukat mennyire változtatta már meg a civilizáció [Ryan, 2019]. A legtöbb természeti nép esetében azonban az az irányelv, hogy a férfiak dolgaiban a férfiaké, a nők dolgaiban a nőké a döntés joga [Endicott, 2008], és ezt be is tartják.

Ha a nők korunkban jellemző státuszát azzal hasonlítjuk össze, amit a nemek tekintetében is egalitárius természeti népek tagjaiként élveztek, a helyzetet akár lehangolóan is nevezhetjük. Ma az Európai Unióban a nők fizetése 16%-kal, nyugdíja 40%-kal kevesebb

a férfiakénál¹. Az egyenlőtlenség egy másik megnyilvánulása, hogy – az ENSZ szerint – a világ élelmiszer-termelésének 60-80%-át nők produkálják, miközben csak a szántóföldek 2%-a felett rendelkeznek tulajdonjoggal [Koger–Winter, 2010]. Mindez annak tudatában van így, hogy ha otthoni munkájukért a világ férfijai nekik fizetni kényszerülnének, csaknem a teljes nemzeti összterméket erre a célra kellene félretenniük [már ha az övék lenne] [Csíkszentmihályi, 1997]. Az, hogy a busman nők a közös döntéshozatalban csak egyharmad részben vesznek részt [a populációban való ötven százalékos arányuk dacára], kevésnek tűnhet, hiszen a modern demokráciákban mindenki szavazhat. Viszont azokban a testületekben, amelyek valódi hatalommal rendelkeznek [kormányok, parlamentek, képviselőtestületek, vállalatok vezérkarai stb.], a nők még mindig csak kis számban képviseltetik magukat. Meghatározó a keresetbeli különbség is, az Egyesült Államokban a nők csak 78%-át keresik a férfiak keresetének, és az arány évtizedek óta változatlan. Hasonló a helyzet az Európai Unióban, ahol a két nem közötti fizetésbeli különbség 2008-ban 17,5% volt².

Bár a nők jogait szerte a világon egyre jobban elismerik [Pinker, 2018; Dorius–Firebaugh,

2010], egy előrejelzés szerint abban az esetben, ha a jelenlegi trendek folytatódnak, további 108 év kell a teljes nemi egyenlőség eléréséhez a vizsgált 106 országban. Sőt, a politikai egyenlőségig 107, a gazdaságiig 202 év fog még eltelni [World Economic Forum, 2018]. Vajon elég lesz újabb kétszáz év ahhoz, amire tizenkétezer kevés volt?

Irodalomjegyzék

Csíkszentmihályi M. [1997]: **Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life**. Basic Book, New York [Magyarul: Az öröm művészete: Flow a mindennapokban. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2009]

Dorius, S. F. – Firebaugh, G. [2010]: **Trends in Global Gender Inequality**. Social Forces. 2010 88(5): 1941–1968 [https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3107548/]

Endicott, K. L. [2008/1999]: **Gender relations in hunter-gatherer societies**. In: Lee, R. B. – Daly, R.: The Cambridge Encyclopedia of Hunters and Gatherers. Cambridge University Press, New York

Hewlett, B. S. [2014]: **Hunter-Gatherer Childhoods in the Kongo Basin**. In: Hewlett, B. S. (ed.): Hunter-Gatherers of the Congo Basin: Cultures, Histories, and Biology of African Pygmies. Transaction Publishers, New Brunswick, London

Koger, S. M. – Winter, D. D. N. [2010]: **The Psychology of Environmental Problems: Psychology for Sustainability**. Psychology Press, New York, London

Leacock, E. [1998]: **Women's Status in Egalitarian Society: Implications for Social Evolution**. In: Gowdy, J. (ed.): Limited Wants, Unlimited Means: A Reader on Hunter-Gatherer Economics and the Environment. Island Press, Washington

Lee, R. B. [1979]: **The! Kung San: Man, Women, and Work in a Foraging Society**. Cambridge University Press, Cambridge

Lórinç L. [1997]: **Életmódtörténet I.: Őskor – Ókor**. Alternatív Közgazdasági Gimnázium, Budapest

Marlowe, F. W. [2010]: **The Hadza: Hunter-Gatherers of Tanzania**. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California

Pinker S. [2011]: **The better angels of our nature: Why violence has declined**. Penguin Books, New York [Magyarul: Az erőszak alkonya: Hogyan szelídült meg az emberiség? Typotex Kiadó, Budapest, 2018]

Pinker S. [2018]: **Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress**. Penguin Books, New York [Magyarul: Felvilágosodás most: Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett. Alexandra Kiadó, Pécs, 2019]

Ryan, C. [2019]: **Civilized to Death: The Price of Progress**. Avid Reader Press, New York

World Economic Forum [2018]: **The Global Gender Gap Report**. World Economic Forum, Cologny/Geneva [http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf]

1 <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20170609STO77059/parlament-csokkente-ni-kell-a-ferfiak-es-nok-nyugdija-kozotti-40-os-kulonbseget>

2 https://en.wikipedia.org/wiki/Gender_pay_gap